

Náš rozhovor**Převážně vážně o výchově,
učitelské profesi etc.
s pedagogem
prof. Josefem Maňákem**

Letos zjara (3. března 2004) jsi v plném pracovním nadšení oslavil své osmdesátiny. Jako čerstvý a viditelně neopotřebovaný reprezentant biblického věku máš již nejen právo, ale povinnost dělit se o své zkušenosti, mladším kolegům radit (i poučovat je) – prostě rozdávat moudra. V čem spatřuješ nejcennější devizu svého celoživotního usilování, která by měla být čtenářům naší revue sdělena?

Navádíš mě, abych rozdával moudra, ale to přece nejde, neboť k moudrosti se každý musí propracovat sám, můžeme jen zprostředkovávat vědění nebo posloužit příkladem, což oba celý život děláme, je to naše profese. O své zkušenosti a poznání se ovšem starší člověk dělit rád, poněvadž se bláhově domnívá, že to může být pro mladší generaci poučení. Ve starší člověk víc myslí na své zdraví, většinou je to ovšem už pozdě, protože se objevují různé neduhy. Tož snad zkušenosti z tohoto soudku by mohly být někomu užitečné. Zdraví je předpokladem dobrého životního pocitu, podmínkou přiměřených aktivit, ale to dobře věděli už staří Řekové, a proto doporučovali žít podle přírody (*homologúménos te fyzei zén*). Problém je však „jen“ v tom rozhodnout se, že budu soustavně o svůj zdravotní stav pečovat, a toto rozhodnutí nekompromisně dodržovat. Většinou k tomu člověk potřebuje nějaký impuls. Já jsem kdysi dávno viděl, jak jeden můj kolega měl potíže se zavazováním tkaniček u bot. Umínil jsem si, že tak nesmím dopadnout a začal jsem pravidelně každé ráno cvičit. Kvůli propagaci uvádím, že jeden ze cviků je též stoj na hlavě. Podobně se dá udržovat také optimistická nálada a chut stále poznávat nové věci a snažit se být nějak užitečný, pomáhat. Životní pohoda následně vede k radosti ze života,

umožňuje těšit se i z drobných věcí a prožitků.

*S českou pedagogikou je tvoje jméno spojeno téměř půl století. S nejuvěšším ohlasem u odborné veřejnosti se setkaly zvláště tvoje spisy z oblasti teorie vyučování, která je tvoje doménou. V loňském roce vyšla pod názvem *Výukové metody* zatím poslední tvoje monografie, která vznikla za spoluautorství bývalého našeho společného žáka a spolupracovníka prof. Vlastimila Švece. Přinášá nové pohledy na jeden ze základních nástrojů učitelské výbavy. I když metodická „výzbroj“ sama o sobě ještě nezaručuje úspěšnost učitelovy práce, přece jen znalost širokého spektra jejích druhů a dovednost zvolenou metodu variovat zakládá profesní potenci učitele. Co tě vedlo k tomu, že ses k tomuto „svému“ tématu znovu vrátil a inovoval a aktualizoval dřívější své názvatrání na tento segment didaktické problematiky?*

Problematika výukových metod mě zaujala už jako mladého učitele. Byl jsem zdravě ctižádnostivý, chtěl jsem totiž být dobrým učitelem, ale v padesátých letech nebyla k dispozici literatura, z níž bych se mohl poučit. Obsáhlou příručku o metodách jsem napsal, když jsem působil na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci v roce 1967. Spis měl úspěch, ale k jeho přepracování jsem se dostal až nyní, na sklonku své profesní dráhy. Základní koncepce výukových metod se nemusela měnit, jen se prohloubila s důrazem na vázanost metod se systémem pojetím didaktiky a výukového procesu. Je to jakási děkovaná splátka mému učitelování. Shrnujím své poznatky, konfrontoval jsem s nejnovejší světovou literaturou a přizval k tomu svého kolegu prof. V. Švece. Spolu jsme se pokusili nabídnout podnět a příklad studujícím učitelství, ale též zkušeným praktikům, aby i v této oblasti edukační práce tvořivě hledali a experimentovali. Správná je vždy cesta kupředu, k novým cílům. To platí obecně, zvláště zřejmé je to ve vědecké práci.

Na Pedagogické fakultě naší alma mater bylo v červenci minulého roku ustaveno Centrum pedagogického výzkumu, které má ko-

ordinovat vědeckovýzkumné aktivity na fakultě. Je signifikantní, že jsi byl jeho vedoucím pověřen právě ty, který jsi svoji vědeckou práci stavěl vždy v první řadě na výzkumu. Jedním z ambiciózních projektů tohoto Centra je příprava edice Slovníku pedagogické metodologie, jehož koncepci a strukturu jsi připravil v kooperaci s profesory Štefanem Švecem z Univerzity Komenského v Bratislavě a Vlastimilem Švecem z Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Protože jsi mě pozval též ke spolupráci na tomto Slovníku (ale nejen proto), zajímaly by nás – čtenáře revue, jak a kdy se zrodila myšlenka vytvořit takový slovník a která kritéria jste preferovali při výběru hesel, aby bylo možno udržet rovnováhu mezi jejich počtem a rozsahem finální podoby Slovníku.

Idea výzkumného pracoviště na fakultě se zrodila již v období Pražského jara, kdy z její inspirace vznikla *Laboratoř pro pedagogický výzkum*. Avšak její činnost byla brzy ochromena, dále přežívala jen formálně. Oživena byla v roce 1990 jako *Laboratoř pro výzkum výchovy a vzdělávání*, ovšem nepodařilo se zajistit ji personálně. Teprve v roce 2003 zásluhou nynějšího děkana doc. V. Mužíka byla zprovozněna a vybavena personálně jako *Centrum pedagogického výzkumu*. Připomínám historii Centra, neboť tím chci naznačit, že toto dlouholeté úsilí představuje silný potenciál a zdroj nynějších snah, který pracovníky Centra mobilizuje, aby prokazovali nezbytnost tohoto zařízení na fakultě. Já jsem nejen jeden z původních iniciátorů (kromě B. Blížkovského, F. Holešovského a S. Kučerové), ale i pamětník, tož považuji za velkou poctu a důvěru, že jsem byl pověřen, abych činnost Centra nastartoval. Naše cíle odpovídají přetlaku nakupečných problémů – chtěli bychom hlavně přispět k zvýšení vědeckého potenciálu fakulty. Zatím se zaměřujeme především na podporu oborových didaktik a doktorandského studia. Naše činnost je různorodá i pestrá, např. každý čtvrtek pořádáme odborné semináře, na něž zveme naše i zahraniční odborníky. Vydáváme *Bulletin Centra pedagogického výzkumu*, založili jsme edici pedagogického výzkumu (v tisku je první svazek), jsme zapojeni do našich i zahranič-

ních projektů, výzkumů a grantů. Dokončujeme zmíněný rukopis *Slovníku pedagogické metodologie*. Při jeho koncepci jsme vycházeli z potřeb našich doktorandů, má sloužit pro rychlou orientaci, ale nemá zcela vyčerpávat danou problematiku, protože pro hlubší studium je k dispozici bohatá literatura, na niž hesla odkazují.

Jsi ochoten prozradit i to, o čem v současnosti přemýšlíš a kterým směrem bys chtěl orientovat aktivity Centra pedagogického výzkumu?

Hlavním mým úkolem v současnosti je jeho stabilizace, neboť do povědomí vědecké komunity univerzity i odborné veřejnosti se Centrum může dostat jen prostřednictvím svých kvalitních výsledků. Chtěli bychom pokračovat v nastoupeném trendu, stát se uznávaným konzultačním střediskem na fakultě, hlavně však hodláme realizovat vlastní výzkumy, ale též participovat na vhodných projektech v oblasti pedagogických věd. Rozvíjíme spolupráci s našimi psychology, oborovými didaktiky i s odbornými pracovišti u nás i v zahraničí. Do Grantové agentury České republiky jsme podali žádost o grant na projekt *Obsahová dimenze kurikula základní školy*, chtěli bychom jeho řešením posílit transformaci naší školy na jednom z citlivých míst. Kromě toho já i spolupracovníci máme své individuální vědecké plány a publikační záměry, které uvedené cíle Centra jednak doplňují, jednak překračují. Jsme opravdu plně vytíženi, ale nechybí nám ani elán, ani odhodlání své úkoly plnit.

V jaké perspektivě vidíš vývoj pedagogiky jako humanitního a sociálního vědního oboru? Neměla by usilovat o posílení interdisciplinárních vazeb a intenzivněji exploatovat ostatní humanitní obory?

Tvá otázka míří k problematice, která mě stále víc zaměstnává, protože na konci své profesní dráhy si intenzivněji uvědomuji, že veškeré naše snažení je jen dílčí částí celkového pohybu společnosti a že i malý úspěch závisí na mnoha okolnostech, faktorech, podmínkách, vlivech a kontextech, ale i náhodách a na přízni štěstý. Až společnost

dospěje k bodu obratu, většina lidí pochopí, že má-li lidstvo zvládnout svůj další osud v linii udržitelného rozvoje, musí se společnost víc zajímat o životy svých členů, pomáhat jim v jejich orientaci, humanizaci, v kultuře žití, podporovat jejich spolupráci a vzájemné respektování. Toto záměrně pomáhající zaměření je edukace, výchova a vědeckým reprezentantem – pedagogika. Z toho plyne nutnost, co ty již dlouho realizuješ v uměleckových oblastech – koordinace, spolupráce, mezipředmětové vazby, interdisciplinarity. K pochopení této nezbytné orientace mají však někteří odborníci a veřejní pracovníci ještě dost daleko, jak je zřejmé z diskusí nad *Rámcovým vzdělávacím programem*. Avšak jinudy cesta do budoucnosti nevede. Já mířím ještě dál, oslovila mě totiž myšlenka konsilience, nezbytnost sjednocení přírodních a humanitních věd, protože čím dál tím více se prokazuje, že veškerá příroda tvoří jednotu. Uznávám ovšem, že cesta od této teoretické koncepce k jejímu praktickému ztvárnění bude ještě předlouhá. Proč však hledání této perspektivy ve vědě i praxi nepodporovat? Proto jsem též pevně přesvědčen, že všeobecné uznání a podpora pedagogiky určitě přijde. Snažím se tomuto trendu aspoň trochu pomáhat.

Již dlouhá léta jsi věrným čtenářem univerzitní revue a z našich diskusí vím, že ji vždy pročítáš se zájmem a velmi pozorně. Mohl

by ses s její redakcí podělit o své čtenářské dojmy a vyslovit i svůj hodnotící postoj?

Revue *Universitas* je mi blízka svou koncepcí, inspirující úrovní a také tím, že mě s přehledem informuje o odborném dění na univerzitě. V době svého působení v *Audiovizuálním centru univerzity* jsem při tvorbě výukových pořadů měl příležitost podrobněji se seznámit s některými pracovníky univerzity. Od té doby mám velkou úctu k tvůrčí práci mnohých kolegů a kolegů na fakultách. Poučil jsem se a jsem přesvědčen o tom, že jestliže dobře pozorujeme, můžeme kolem sebe vidět vynikající odborníky, kteří jsou pro nás příkladem a výzvou, abychom se jim snažili vyrovnat. *Universitas* ve mně tento pocit posiluje, protože mi mimo jiné právě vhodné příklady k následování poskytuje. Oceňuji též, že přináší mnoho aktuálních informací z různých oborů, takže se mohu stále učit. Mám jisté zkušenosti z redakční práce (byl jsem deset let šéfredaktorem časopisu *Komenský*), proto vysoce oceňuji tuto záslužnou činnost a přeji celé redakci *Universitas* i nadále hodně úspěchů.

Za redakci revue Universitas Ti srdečně děkuji a přeji, aby se Ti podařilo všechny projekty zdárně zrealizovat a dokončit.

Rozhovor inicioval a vedl
Vladimír Spousta.

■ **Pochopení dosáhne částo dále než rozum.**

■ **Naše znalosti jsou souhrnem toho, co jsme se naučili, a toho, co jsme zapomněli.**

Marie Ebner von Eschenbach
